

Weggaan en toch blijven. Vondsten en ontdekkingen

Korte inleiding, gemeenteavond VEG Nijverdal, 21.02.2019

Als samensteller wil ik een korte introductie geven op het boek *Weggaan en toch blijven*.

Eerst iets over de aanleiding. Bert Louwerse overleed heel onverwacht in de zomer van 2014. Dat was een grote slag in de Bond en ikzelf was er kapot van.

Al snel voelde ik de behoefte om Bert geestelijke nalatenschap niet verloren te laten gaan. En ik wilde ook uitzoeken wat hij allemaal had nagelaten. Ik kreeg van Rie Louwerse alle ruimte om te gaan snuffelen in Berts bestanden en boeken. Daar heb ik veel aan gehad.

Hoe kwam het boek tot stand? Ik begon eerst een lijst samen te stellen over alles wat Bert geschreven had voor Ons Orgaan, in brochures, boeken, krantenartikelen, gemeentebladen. Later kwam het idee op om een selectie uit Berts werk samen te stellen. Omdat ik er al goed inzat, heb ik rond de thema's verschillende teksten gekozen. Die zijn dus niet chronologisch gerangschikt, maar thematisch. Het boek moest ook iets speels krijgen, want dat paste bij Bert.

Ik weet niet meer wanneer het precies was, maar op een gegeven moment zag ik bij Rie de gouache van Erika Cotteleer die op de voorkant van de omslag staat. Die had Bert gekregen toen hij afscheid nam als voorzitter van het bestuur van de NZV. Ik wist meteen dat die gouache op de voorkant moest. Bert had zijn Job-boekjes immers ook met een werk van Erika op de omslag uitgegeven. De prachtige Job-figuur, die zij speciaal voor hem maakte. Marleen Huurman, Berts nicht die het boek opmaakte, heeft de figuurtjes op de afbeelding heel speels door het boek heen verwerkt. Dat vind ik nog steeds fantastisch!

Uit uw midden kreeg ik de vraag welke vondsten ik heb gedaan. Dat zijn er best veel, al zijn er ook 'klassieke' teksten in het boek die voor mij bekend waren zoals de tekst 'Medeoprichter van de Wereldraad van Kerken...' en 'Wij zijn niet van gisteren'.

Ik wil een paar teksten noemen. Achterin het boek staat een tekst over 'Tante Pie'. Ik vond die tekst in een verhalenbestand op Berts computer. Later ontdekte ik dat Bert een groot deel van die tekst had uitgesproken in 2006, toen hij afscheid nam als algemeen secretaris. Hij vertelde daar hoe belangrijk zijn ervaringen met tante Pie waren geweest. Wat ik heel indrukwekkend vind, is dat Bert hier met heel weinig woorden heel veel zegt.

Een andere vondst was de lezing die Bert in de Domkerk in Utrecht had gehouden: 'Hoe gezegend in ons land is de gemeente van de Heer.' Hij reageert in die tekst op een toespraak van prof. Martien Brinkman, een destijds bekende theoloog van de VU. Als ik die tekst lees, hoor ik Berts stem. Soms fluweel zacht, dan weer uitdagend en met lef. Wat moet dat nou, een predikant die niet eerst en vooral weet dat hij of zij het ambt van de gemeente heeft ontvangen? Bert was zelf geen 'zacht eitje' en hij werd soms in de Bond ook wel eens gekscherend de bisschop van Velp genoemd. Maar op dit punt was Bert heel duidelijk: het ambt stelt je niet boven de gemeente – het ambt is van de gemeente.

Ik deed ook andere ontdekkingen. Ik wist wel dat de gedachte over 'het lichaam van Christus' belangrijk was. Maar toen ik aan het boek werkte, ontdekte ik pas hoe fundamenteel die notie voor Bert was geweest. Het eerste hoofdstuk bevat niet voor niets teksten over dat thema.

Die notie van het 'ene lichaam' duikt in allerlei andere geschriften van Bert ook weer op: elke gemeente mag zich een uiting van het lichaam van Christus noemen, mits je erkent dat elke andere gemeente en kerk ook uitingen van datzelfde lichaam zijn. Niemand kan dus zeggen: ik ben het

lichaam van Christus, wij zijn de ware kerk of de volle uitdrukking van dat lichaam. Het lichaam van Christus is volgens Bert zelfs niet beperkt tot de kerken, maar een nog veel grotere beweging onder de mensen en de volken naar Gods toekomstige vrede.

Dat brengt me bij het thema de kleine gemeente. Ook daar deed ik ontdekkingen. Het viel me al redigerend op hoe vaak de oudere Bert teruggreep op de gemeente van Filadelfia die in het boek Openbaring genoemd wordt (3:8). Wat ik mooi vind, is dat Bert daarbij steeds op zoek is naar een open kring van mensen die naar elkaar omzien en die het messiaanse verlangen levend kunnen houden. Heel ontroerend vind ik wat Bert over de kleine gemeente op een gemeenteavond in Veendam heeft gezegd: 'Het gaat niet om groot of klein, rijk of arm, invloedrijk of niet, het gaat er om dat je doet wat je moet doen, wat je kunt. Dan ben je volwaardig kerk.' Dit is ook wat ds. Laura van Weijen prachtig heeft uitgewerkt in haar bijdrage bij de boekpresentatie en in haar artikelen over het boek. 'Het doel is niet de volle kerk,' schrijft zij, 'maar het doel is het heil of welzijn voor de wereld waarin wij leven, als inzet voor het Koninkrijk.'

En dan nog een laatste vondst, de tekst die een ereplaats heeft gekregen in het boek en heeft geleid tot de titel:

weggaan
maar we gaan door
met jou
anders dan anders
ik mis je
maar je bent er ook

de pluizen
van een paardenbloem
overall duiken ze
een jaar later
weer op
want

weggaan
is een soort van blijven

Voor het gesprek en de interactie (vragen geformuleerd vanuit de gesprekskring in Nijverdal)

- a. *Wat zijn ontwikkelingen die aanhaken bij grondbeginselen van de Bond VEG, nationaal of internationaal, met speciale aandacht voor congregationalistische tendensen binnen de PKN (zoals pioniersplekken)?*

Bert wijst in zijn toespraak 'Als ze kloppen, open niet' op een spanning tussen beweging en instituut. De drang om een instituut te willen zijn, ziet hij op twee momenten 'doorslaan': rond 1912 toen de Bond een belijdenisgeschrift opstelde; rond 1975 toen de Bond een vergaande herstructurering doorvoerde. Bert, die zelf een van de geestelijke vaders van 1975 was, vroeg zich in 2006 af: was het niet te centralistisch? De spanning tussen beweging en instituut behoort tot de grondpatronen van de Bond. Waar zie je die nog meer? Momenteel zie je die spanning vooral ook in de PKN. Aan de ene kant is de PKN een kerk met nog altijd duidelijke structuren, maar je ziet ook steeds meer dat de kerk een beweging wordt. De PKN kiest nu voor een kerk die op weg is, waar het gesprek wordt gevoerd, waar kerkordelijke regels steeds weer vloeibaar worden, bijv. op pioniersplekken. Ik proef daarin iets van het erfgoed van de Duitse theoloog Jürgen Moltmann, die gezegd heeft: 'De toekomst van de kerk kan alleen beschreven worden in termen van een kerk die hoop biedt aan

andere mensen en met andere mensen.’ Kerk dus als een teken van hoop, zonder allerlei machts- en waarheidsaanspraken. Dan zit je in de buurt van waar de oprichters van de Bond van droomden.

b. *Heeft de Bond een gedeelde identiteit nodig of hebben we als geloofsgemeenschap geen theologische visie nodig?*

Hier speelt het conflict rond de oude maranathaprediking, dat Bert in de teksten rond het thema ‘Toerusting’ heeft uitgewerkt. De generatie uit de jaren ‘60 botste op de oudere generatie, die in hun ogen een wereldvreemde toekomstverwachting predikten. Dat er een verschillende taal gesproken werd als het om dit soort dingen ging, verzwakte het besef van een gedeelde identiteit. Bert sprak bijv. over ‘het oprichten van tekenen van het Koninkrijk van God’ en niet meer over de ‘wederkomst’. In elk geval wilde hij een prediking die bij de tijd was. Ook zocht hij aansluiting bij de oorsprong van de Bond toen het geloof in de wederkomst nog gepaard ging met een kritische houding tegenover maatschappelijke misstanden.

Kenmerkend voor het vrije evangelische erfgoed is hier: geen leereenheid en leerstellige documenten, wel betrokkenheid op mensen. Opkomen voor hen die geen stem hebben.

c. *Hoe wordt binnen de Bondsgemeenten de onderlinge eenheid ervaren en hoever reikt de oecumenische praktijk vanuit de gedachte van het ‘lichaam van Christus’?*

Bij Bert zie je een ontwikkeling in zijn denken over oecumene, ook al bleef hij altijd in het spoor van Hans Hoekendijk, die kerkfusie pre-oecumene had genoemd. Wat Bert belangrijk vond was niet dat kerken zouden fuseren, maar dat ze elkaar zouden versterken voor hun roeping in de wereld. Fundamenteel was daarbij de gedachte van het lichaam van Christus: geen enkele kerk of gemeente kan claimen deel of uiting van dat lichaam te zijn zonder de anderen. Bert sloot met die oecumenische gedachte aan bij de *Beginnelsen*, waarin staat ‘dat het eenmaal zal blijken, dat we zonder elkander niet volmaakt zijn, noch konden worden.’ Dat Bert niet zo voor fuseren was, kwam ook door wat hij tijdens het SoW-proces zag gebeuren. Het werd soms een machtsstrijd en lokaal waren er veel verliezers rond kerksluiting. Als de onderlinge frustratie de overhand krijgt, dan ben je eigenlijk al verloren en kun je niet meer goed kerk in de wereld zijn.

d. *In welke vormen van gemeente-zijn (huusgemeente, jongerengemeente, gesprekscellen, ...) kunnen we in de toekomst de eenheid bewaren en ervaren?*

In ‘We zijn niet van gisteren’ werkt Bert dit uit. Maar ik zie hier wel een probleem. Hoe houd je het besef levend dat al die kleine kringen en groepjes alleen samen met anderen het lichaam van Christus vormen? En hoe voorkom je de neiging om sektarisch te worden? Ik ben daar niet echt uit. Bert zelf was dat ook niet. Maar hij zocht het duidelijk niet in megakerken met charismatische leiders en dichtgetimmerde stellingen.

e. *Hoe kunnen we de priesterlijke rol die Stefan Paas beschrijft in zijn boek “Vreemdelingen en priesters” vorm geven in de gemeenten en als Bond? Hoe sluit dit aan bij overwegingen van Bert Louwerse ten aanzien van “de gemeente in de wereld” en zit dit ook al niet in het derde van de onderstaande vier punten?*

Ik kom nog even terug op het citaat van Moltmann over ‘een kerk die hoop biedt aan andere mensen en met andere mensen.’ Volgens mij is het zo’n kerk waar Bert zich voor wilde inzetten. Een kerk die geen machtsaanspraken heeft, maar midden tussen de mensen aanwezig is. Stefan Paas is daar ook mee bezig en wat ik heb onthouden van zijn boek, is dat hij de kerk wil bevrijden van kramp. We kunnen niet meer om de ontkerkelijking heen, maar we kunnen wel iets betekenen in de wereld.

Ik moet denken aan het kerkasiel in Den Haag, waar Theo Hettema nauw bij betrokken was. Met een collega uit Monnickendam heb ik drie keer meegedaan aan vieringen van een paar uur. Wat ik bijzonder vond, was dat de vieringen geen politieke manifestatie waren, maar echte diensten, waar uit de Bijbel werd gelezen, gebeden en gezongen. Soms met een paar mensen. Het was een kwetsbaar teken van hoop. De eigenlijke politieke oplossing kon niet komen van ons als voorgangers, maar van de politieke partijen en degenen die met hen in gesprek waren. Dat is uiteindelijk ook gebeurd. In die 'beweging' werden kerkelijke verschillen minder belangrijk en ontstonden er verbindingen en vormen van kerk-zijn die grensoverschrijdend waren. Je zou dat priesterlijk kunnen noemen. Ik sprak later met Renée de Reuver, de scriba van het moderamen van de PKN, en heb hem bedankt voor de steun die de landelijke kerk het kerkasiel heeft geboden. Toen bleek voor mij ook weer de waarde van een synodale kerk die in beweging durft te zijn. Je staat er als lokale dominee en gemeente dan niet alleen voor.

Ik weet zeker dat Bert hieraan zou hebben meegedaan als hij nog had geleefd. Natuurlijk, er zijn ook collega's en gemeenteleden die het houden van een permanente eredienst geen passend middel vonden. Ik vind dat een respectabel standpunt. Maar hier geldt volgens mij wat in de Reformatie als kernwaarde naar voren is gekomen: ieder zij in zijn geweten overtuigd. Er zijn tal van dingen waar we in de kerk verschillend over denken, maar het is een hoog goed dat we elkaar vrij kunnen laten en elkaars geweten kunnen respecteren. De Reuver zei trouwens ook: het kerkasiel was niet 'gepland'. We hadden er geen beleidsplan voor, maar het kwam op onze weg en dan handel je, omdat je in de hulpvraag van een gezin en de nood van vele anderen de roep van Christus hoort. Op zulke momenten is er even die kerk, die meer is dan de som van de delen. Hoe zei Bert het ook alweer? 'Laten we een nieuwe stap maken door gezamenlijk in kaart te brengen wat de christelijke presentie in onze woonomgeving voorstelt of zou moeten betekenen. En ons vervolgens afvragen hoe we daar vanuit onze eigen spiritualiteit mee bezig kunnen zijn. Met andere woorden: laten we elkaars sterke kanten gebruiken in een gezamenlijke strategie om kerk te zijn in de wereld waar we leven.'

Tenslotte de vier punten die Bert noemde en geciteerd worden op p.199 van *Weggaan en toch blijven*. Die waren bedoeld als raamwerk voor een interview in *Ons Orgaan* met Dineke Spee, Jeannet van de Kamp, Dorette van Houten en Petra Smit. Het waren de laatste ideeën die Bert opschreef voor *Ons Orgaan*. Ik zie ze als een laatste groet en opdracht aan ons:

1. Het feit dat we bestaan rechtvaardigt niet automatisch ons voortbestaan;
2. Voor de toekomst van de kerk is meer nodig dan restauratie van onze vroegere kerkmodellen van synodale of autonome gemeenten;
3. Ondanks al onze inspanningen hebben we geen gemeenschappelijke identiteit kunnen ontwikkelen;
4. Een missionaire gemeenschap zal principieel bereid zijn met anderen bondgenootschappen aan te gaan en als de tijd daar is in een nieuwe beweging op te gaan.

LM, 18.02.19